

KULTTUURIHISTORIAN
TUTKIMUS
Lähteistä menetelmiin
ja tulkintaan

Toimittaneet Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä,
Sakari Ollitervo & Marika Räsänen

CULTURAL HISTORY – KULTTUURIHISTORIA 17

Kustantaja Kulttuurihistorian seura, Turku
ISBN 978-952-68776-8-6 (pehmeäkantinen)
ISBN 978-952-68776-9-3 (PDF)
ISSN 1458-1949

Kulttuurihistorian seura
c/o Kulttuurihistoria
20014 Turku
<http://kulttuurihistoria.net>

© kirjoittajat
Ulkoasu: Henri Terho ja Heli Rantala
Taitto: Heli Rantala

Kannen kuva: Valtionarkiston (nyk. Kansallisarkisto) tutkijasali tarjosi historian-
tutkijoille ajanmukaiset puitteet vuonna 1901. Kuvaaja: Atelier Nyblin A.B. Lähde:
Museovirasto, Historian kuvakokoelmat, HK19650527:2. CC BY 4.0.

Painopaikka: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa 2022

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

YHTEISKUNNALLISET LIIKKEET KULTTUURIHISTORIALLISEN TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Niko Heikkilä

Yhteiskunnalliset liikkeet ovat lähtökohtaisesti dynaamisia – ne ovat nimensä mukaisesti liikkeessä. Kulttuuri puolestaan yhdistetään pidemmän aikavälin kuluessa vakiintuneisiin traditioihin, normeihin ja tapoihin. Yhteiskunnallisten liikkeiden tutkijat Hank Johnston ja Bert Klandermans ovat huomauttaneet, että liikkeiden tutkimus tarjoaa oivan lähtökohdan kulttuurisen muutoksen ja vakiintuneiden käytäntöjen suhteen tutkimiseen.¹ Kulttuurisesta näkökulmasta tarkasteltuna yhteiskunnallisia liikkeitä voi lähestyä halkeamien ja säröjen kautta. Yhtäältä liikkeet ammentavat siitä, mikä on kulttuurisesti annettua, ja toimivat vakiintuneiden instituutioiden ja normien tasolla. Toisaalta liikkeet ovat ristiriitaisessa suhteessa yhteiskuntajärjestykseen ja edustavat vaihtoehtojen tasoa, joka on edellytys muutokseen tähtäävälle kollektiiviselle toiminnalle.² Tässä artikkelissa tarkastelen kulttuurihistoriaan soveltuvia menetelmällisiä työkaluja yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen ja käytän esimerkkinä 1960- ja 1970-luvun Yhdysvalloissa toiminutta Mustat pantterit -järjestöä (*The Black Panther Party*).

¹ Johnston & Klandermans 1995, 3–5.

² Lazzarato 2006 (2004), 169–170.

Yhteiskunnallisia liikkeitä ovat tutkineet useiden eri alojen tutkijat. Käsitteiden, teorian ja tutkimusmenetelmien osalta sosiologit ovat tehneet systemaattisinta työtä.³ On syytä mainita, että sosiologit pyrkivät löytämään yleistettäviä havaintoja yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnasta, kun taas historioitsijat ovat kiinnostuneita liikkeistä tietyn historiallisen ajanjakson viitekehyksessä. Tutkimuksen tavoitteiden erosta huolimatta sosiologia tarjoaa menetelmiä, joita historioitsijat voivat hyödyntää. Kahden tai useamman liikkeen vertaileva tutkimus on yksi esimerkki. Toiseksi kulttuurintutkijoiden työ esimerkiksi alakulttuurien parissa on tarjonnut tulkintoja, jotka ovat syventäneet ymmärrystä populaarikulttuurin trendeistä ja kulttuurituotteista. Kulttuurintutkijoiden tekstisisältöjen tai visuaalisten aineistojen analyysi keskittyy usein teksteihin sinänsä, kun taas kulttuurihistoriallinen laadullinen analyysi huomioi tekstien suhteen laajempaan historialliseen kontekstiin.⁴ Nämä ovat muutamia esimerkkejä kulttuurihistorioitsijoille sovellettavissa olevista työkaluista. Tässä artikkelissa pitäydyn Mustien pantterien ja *liikekulttuurin* (ks. alla) tutkimuksellisessa viitekehyksessä ja erittelen eri lähteistä avautuvia tulkintalinjoja, joiden analyysissa kulttuurihistorioitsija voi hyödyntää muun muassa mainittuja menetelmiä. Esimerkkitapaukseni osoittaa, kuinka lähteet ja niiden kriittinen arviointi vaikuttavat tutkimuskysymysten muotoiluun ja rajoihin sekä edelleen käytettävissä oleviin menetelmiin.

Sosiologit Charles Tilly ja Sidney Tarrow ovat esittäneet, että yhteiskunnallinen liike on pitkäjänteinen kampanja vaatimusten esittämiselle. Liikkeiden perustana toimivat organisaatiot, traditiot, verkostot ja solidaarisuudet, jotka ylläpitävät toimintaa. Toinen tärkeä seikka on yhdenmukaisuuden, jäsenmäärän ja sitoutumisen näyttäminen.⁵ Tähän kuvaan on lisättävä vielä julkisuuden elementti, sillä Tillyn mukaan liikkeiden toistuva poliittisten ja kulttuuristen arvojen julkinen esittäminen on kollektiivisen toiminnan keskeinen piirre. Käytännössä liikkeet toteuttavat sosiaaliseen, poliittiseen tai taloudelliseen konfliktiin liittyvää suoraa toimintaa, mikä tuo esille yhteiskuntajärjestyksen

³ Reed 2005, xvi–xvii.

⁴ Esimerkiksi kulttuurihistoriaa lähellä olevasta lähestymistavasta käy hyvin T.V. Reedin historiantutkimuksen, sosiologian ja kulttuurintutkimuksen työkaluja yhdistävä ote. Ks. Reed 2005, xvii.

⁵ Tilly & Tarrow 2015, 11; Tilly, Castañeda & Wood 2019, 3–17.

ongelmia.⁶ Tarrow puolestaan huomauttaa, että liikkeen toiminnan repertuaari viittaa taitoihin, kulttuurin muotoihin ja tapoihin, joilla ihmiset pyrkivät yhdessä toimimaan jaettujen päämäärien hyväksi.⁷ Hyvänä esimerkkinä voi mainita istumalakon (*sit-in*), joka tunnetaan erityisesti Yhdysvaltojen kansalaisoikeusliikkeen taktiikkana ja josta tuli tärkeä osa liikkeen repertuaaria.⁸

Siinä missä istumalakkojen kaltaiset protestit ovat auktoriteetteja ja päätöksentekijöitä vastaan kohdistettuja vastustamisen tai vaatimuksen toimia, liikkeet haastavat kollektiivisesti ja organisoidusti auktoriteetteja ja instituutioita tai kulttuurisia käytäntöjä.⁹ Usein yhteiskunnallisen liikkeen organisointi synnyttää erityisen *liikekulttuurin*, jossa muun muassa arvot, kieli, ideologia ja tyyli yhdistävät liikkeen jäsenet ja luovat solidaarisuuksia näiden välille. Lisäksi liikekulttuuri toimii erontekijänä, jonka puitteissa kukin liike erottuu muista samankaltaisista toimijoista ja haastaa valtakulttuuria.¹⁰ Vaikka yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksen laajan teoreettisen kentän tarkastelu ei ole tämän artikkelin puitteissa mahdollista, yllä oleva käsitteiden lyhyt avaus auttaa selkeyttämään artikkelin keskeistä tavoitetta: Millä tavoin yhteiskunnallisia liikkeitä voi tutkia kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta?

Mustat Pantterit ja liikekulttuurin käsite

Mustat pantterit perustettiin Oaklandissa Kaliforniassa vuonna 1966. Sen perustivat Bobby Seale, josta tuli organisaation puheenjohtaja, ja Huey P. Newton, joka toimi Pantterien puolustusministerinä ja pääideologina.¹¹ Mustat pantterit oli yksi monista järjestöistä, jotka syntyivät *Black Power* -liikkeen ja ideologian vanavedessä 1960-luvun puolivälin

⁶ Tilly 1999, 253–270.

⁷ Tarrow 2011, 39–41.

⁸ Ibid. 2011, 114. Kansalaisoikeusliike sai uutta virtaa, kun neljä nuorta afrikkalaisamerikkalaista opiskelijaa aloittivat istumalakot Woolworths myymälän mustilta kielletyssä kahvilassa Pohjois-Carolinan Greensborossa vuonna 1960.

⁹ Goodwin & Jasper 2003, 3.

¹⁰ Reed 2005, xv–xvi.

¹¹ Bloom & Martin 2016, 2.

jälkeen. *Student Nonviolent Coordinating Committee* (SNCC) -organisaation radikalisoituminen 1960-luvun puolivälin tienoilla toimi lähelölaulukausena mustan vallan liikkeelle. SNCC oli nuorten mustien järjestö, joka organisoii kansalaisyökeusliikkeen kampanjoita Yhdysvaltojen etelässä. Kun SNCC:n johtajiin kuuluvat Stokely Carmichael ja Willie Ricks ensimmäisen kerran käsitteellistivät mustan vallan, sen suosio levisi nopeasti, erityisesti nuorten mustien keskuudessa. Tämä johtui pitkälti siitä, että nuoret mustat miehet olivat rasistisen väkivallan pääasiallinen kohde, mikä aiheutti turhautumista sekä muutoksien hitauteen että kansalaisyökeusliikkeen korostamaan väkivallattomaan vastarintaan.¹² Kansalaisyökeusliikkeen ajaman integraation sijaan musta valta korosti separatismia ja erityisyyttä. Reformin sijaan alettiin puhua vallankumouksesta. Väkivallattomuuden filosofia vaihtui aseelliseen itsepuolustukseen. Musta valta ei ollut liikkeenä yhtä laaja, yhtenäinen tai menestyksenkäs kuin kansalaisyökeusliike, sillä kansalaisyökeusliikkeen tärkein tavoite toteutui *Civil Rights Act* (1964) ja *Voting Rights Act* (1965) -lakien myötä.¹³ Tämä on tärkeä historiallinen tausta, joka auttaa ymmärtämään yhteiskunnallista muutosta ja radikalisoitumisen kontekstia.

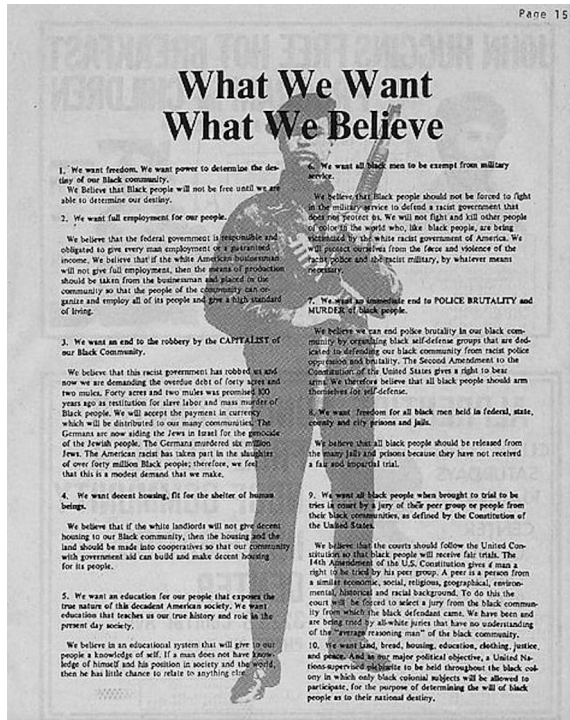
Yhdysvaltain etelän segregaatio, eli ihonväriin pohjautuva erottelu, ei ollut suinkaan ainoa rakenteellisen rasismin muoto, vaan useissa pohjoisen kaupungeissa oli samankaltaisia eriytymisen ongelmia ilman laissa määriteltyä segregaatiota. Tähän poliittiseen ja yhteiskunnalliseen ilmastoon syntyi myös Mustat pantterit, joka alkoi organisoida köyhiä mustia Kalifornian Oaklandissa aseellisen itsepuolustuksen periaatteen ympärille.¹⁴ Siirtymässä kansalaisyökeusliikkeen reformistisesta politiikasta mustan vallan vallankumouksellisempaan linjaan on syytä nostaa esille muutama huomionarvoinen seikka. Mustien pantterien organisointia vauhdittivat alkuun aseellisen itsepuolustuksen ja mustan nationalismien ajatukset. Melko pian myös vallankumouksellisesta sosialismista tuli keskeinen toiminnallinen periaate ja tavoite.¹⁵

¹² Albert & Albert (toim.) 1984, 6–9, 24. Ks. myös Carmichael 1965; Carson 1995.

¹³ Foner 1998, 283–284.

¹⁴ Albert & Albert (toim.) 1984, 22; Bloom & Martin 2016, 2–3.

¹⁵ Mercer 1994, 303.

Kuva 1. Huey P. Newtonin kirjoittamassa Mustien panterien toimintaohjelmassa ilmaistiin Panterien tavoitteet ja yhteiskuntafilosofinen perusta. Ohjelma oli selko-kielinen ja helposti ymmärrettävä, minkä vuoksi sitä käytettiin johdatuksena Panterien toimintaan. Tutkimuksen kannalta ohjelman merkitystä voi lähestyä esimerkiksi strategian ja aatteellisten kysymysten kautta. Lähde: Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:What_we_want_BPP.jpg. Haettu 8.1.2022.

Nämä perusajatukset ja tavoitteet näkyivät niin ikään järjestön tyyliin ja laajemmin liikekulttuurissa. Newton laati Panterien ohjelmalliseksi ja yhteiskuntafilosofiseksi ohjenuoraksi kymmenen kohtaa sisältävän tavoitteiden ja periaatteiden listan. Toimintaohjelmassa vaadittiin mustille muun muassa perusoikeuksia, kuten täyttä työllisyyttä, ihmisarvoisia asumismahdollisuuksia ja koulutusta, jossa huomioitaisiin mustien historia ja asema sen ajan yhteiskunnassa. Kymmenen kohdan lista sisälsi myös vaatimuksen siitä, että kaikki mustat tulisi vapauttaa ase-

velvollisuudesta. Newtonin mukaan afrikkalaisamerikkalaisten ei tulisi puolustaa rasistista hallintoa, joka ei suojellut heitä, eikä taistella muita sorrettuja kansoja vastaan. Lisäksi Newtonin ilmaisema kritiikki kohdistui siihen, että mustat eivät saaneet Yhdysvalloissa oikeudenmukaisia oikeudenkäyntejä, ja ohjelmassa vaadittiin kaikkien mustien vankien vapauttamista vankiloista.¹⁶

Vaikka kymmenen kohdan ohjelma kertoo Pantterien aatteellisesta perustasta ja tavoitteista, sen merkitys avautuu suhteessa muihin liikkeeseen tuottamiin teksteihin ja toimintaan. Käytän tässä esimerkissä liikekulttuuria (*movement culture*) analyttisenä työkaluna. Käsite viittaa arvoihin, kieleen, ideologiaan, tyyliin ja symboleihin, joilla liike tekee itsestään ainutlaatuisen. Liikekulttuuri on ristiriitaisessa suhteessa valtakulttuuriin, muttei täysin erillinen laajemmista kulttuurisista vaihteluista. Liikkeiden voi katsoa yhdellä tasolla haastavan vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ja toisella tasolla avaavan tiloja, jotka tuottavat uusia käytäntöjä ja mahdollisuuksien maailmoja.¹⁷ Liikekulttuuri avaa lukuisia erilaisia tulkintalinjoja. Huomion voi kohdistaa politiikkaan ja ideologiaan, tyyliin ja kieleen tai julkisiin kampanjoihin ja strategiaan kysymyksiin. Keskityn kolmeen teemaan: ideologiaan, toimintatyyliin ja strategiaan. Tarkastelen ideologian, tyylin ja strategian suhdetta toisiinsa sekä niiden merkityksiä laajemmassa yhteiskunnallisessa konfliktissa. Tarkemmin sanottuna tunnistan liikekulttuurin avulla tekstien ja visuaalisten aineistojen välisiä suhteita ja avaan laajempia merkitysyhteyksiä, joiden kautta tutkija voi rakentaa kontekstia ja syventää analyysia tarkemmilla menetelmillä. Käytän esimerkkeinä muutamia Mustien pantterien tuottamia kirjoituksia, puheita ja visuaalisia aineistoja. Keskityn puolueen alkuvuosiin 1966–1968, koska tämän artikkelin puitteissa ei ole mahdollista paneutua Pantterien historiaan ja muutoksiin laajemmin.

Kymmenen kohdan ohjelmaa voi pitää hyvänä lähtökohtana analyysille. Siitä käy selkeästi ilmi se keskeinen poliittinen tekijä, joka erotti kansalaisoikeusliikkeen ja *Black Power* -liikkeen. Keskeinen poliittinen käsite Mustille panttereille oli valta, eikä esimerkiksi oikeudenmukaisuus, kuten kansalaisoikeusliikkeen filosofia ja stra-

¹⁶ Foner (toim.) 2014 (1970), 1–4.

¹⁷ Reed 2005, xv–xvi; Lazzarato 2006 (2004), 169–171.

Kuva 2. Mustien panterien mielenosoitus. Panttereille ominainen aseellisen itsepuolustuksen estetiikka edusti samalla toimintatyylä, joka toimi esimerkiksi mielenosoituksissa provokatiivisena luovana häirintänä. Tämän artikkelin menetelmällisessä viitekehyksessä huomio kiinnittyy ennen muuta toimintatyyliin ja sen merkitykseen konfliktiprosessissa. Lähde: Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Black_Panther_demonstration.jpg. Haettu 8.1.2022.

tegia esittivät. Valta tarkoitti ennen kaikkea itsemääräämisoikeutta, siis yhteisön valtaa päättää sille merkittävistä asioista.¹⁸ Tässä kohdin on syytä huomioida kahden tradition vaikutteet Mustien panterien kaltaisten järjestöjen toimintaan. Ensimmäinen tärkeä juonne on peräisin afrikkalaisamerikkalaisesta kulttuurista ja radikaalin mustan politiikan – muun muassa mustan nationalismin – traditiosta. Malcolm X oli 1960-luvulla tämän ajatteluperinteen tärkein innoittaja. Toinen merkittävä aatteellinen ja toiminnallinen vaikutte oli marxismileninismi, samoin kuin Mao Tse-tungin ja Frantz Fanonin ajatukset, joita Pantterit sovelsivat analysoidessaan erityisesti mustien ja köyhien asemaa Yhdysvalloissa. Militantti vallankumouksellisuus näkyi

¹⁸ Foner (toim.) 2014 (1970), 1–4.

luonnollisesti järjestön tyyliä, jossa aseellisen itsepuolustuksen eetosta ilmensivät mustat baretit ja nahkatakki.¹⁹

Mustien pantterien toiminta herätti ensimmäisen kerran laajaa julkista huomiota, kun joukko sen jäseniä ilmestyi Kalifornian osavaltion pääkaupungin Sacramenton kongressitalolle toukokuussa 1967. Pantterien protestin kohde oli tuore aseenkannon kieltoon tähtäävä lakialoite. Kyseinen lakialoite oli pitkälti vastaisku Mustien pantterien ”aseellisille partioille”, joissa järjestön jäsenet valvoivat poliisia. Kiväärein ja lakikirjoin varustautuneiden partioiden tarkoitus oli puuttua poliisien tekemiin väärinkäytöksiin mustien yhteisössä. Partiot olivat näin lainmukaisia, vaikkakin kiistanalaisia, ja lainsäädännön vastaus oli kieltää aseiden julkinen kantaminen. Kun Pantterit marssivat kongressitalolle protestoimaan lakialoitetta, paikalla oli Kalifornian silloinen kuvernööri Ronald Reagan, kuten myös paikalliset tiedotusvälineet, jotka kuvasivat Reaganin tilaisuutta kongressitalon edustalla. Samalla Pantterien mielenosoitus näkyi uutisissa suorana tv-lähetyksenä, ja tapausta puitiin oletetusti julkisuudessa. Kongressitalon portailla Bobby Seale luki Huey Newtonin laatiman *Executive Mandate No. 1* -julistuksen.²⁰ Sen keskeinen sanoma oli, että historiallinen vähemmistöjen sorto ja kansanmurhaa lähenevät käytännöt, Vietnamin sota ja poliisiväkivalta todistivat rasistisen hallinnon politiikasta ja tavoitteista. Niinpä tarvittiin vastavoima, joka korjaisi vääryydet ja toimisi helpotuksena lisääntyvälle terrorille. Mustat pantterit vaativat, että mustien tulisi vetää linja ja aseistautua, jotta trendin eteneminen voitaisiin pysäyttää.²¹

”Vallankumouksellinen kulttuuri” ja visuaaliset sekä retoriset merkitysyhteydet

Yllä mainittu kuvaus on esimerkki vastarinnasta, jossa korostui samanaikaisesti yhteiskunnallisten epäkohtien esiintuominen ja pyrkimys mobilisoida ihmisiä toimintaan. Kongressitalon ”valtaus” ja mandaatin lukeminen olivat yksi repertuaarin osa yhteiskunnallisille liikkeille tyy-

¹⁹ Hanes & Kiene 1998, 161–172.

²⁰ Seale 1970, 183–193.

²¹ Morrison (toim.) 2009, 6–7.

pillisestä toiminnasta eli julkisesta protestista. Protestin muoto, sisältö ja vaatimukset kertovat Mustille panttereille ominaisen liikekulttuurin keskeisistä elementeistä, joihin tässä yhteydessä kiinnitän huomiota: tyyli, ideologia ja strategia. Otan vielä toisen esimerkin kirjoituksesta, jonka Newton muotoili ”itsepuolustuksen puolustukseksi”. Newtonin kielenkäytöstä ilmenee sama tyyllinen ja retorinen elementti, joka näytteli keskeistä osaa Panterien Sacramenton kongressitalon mielenosoituksessa. Newton kuitenkin laajentaa itsepuolustuksen merkitystä ja kutsuu sortajia ”rasistisiksi koiriksi”, jotka pelkäävät kansan aseistautumista. Eniten valtaapitävät ja lainvalvojat pelkäsivät mustien aseistautumista sekä Mustien panterien ideologiaa, sillä Newtonin mukaan mustia pidettiin vankeina sortajiensa joukossa. Ensimmäisessä Newtonin kuvitelmassa on kolmekymmentä miljoonaa aseistautumatonta ja alistuvaa mustaa. Tämän hän kontrastoi toiseen mielikuvaan, jossa kolmekymmentä miljoonaa mustaa ovat aseistautuneita vapaudella, ampuma-aseilla ja vapautuksen strategisilla metodeilla. Näiden kahden esimerkin välillä on suuri ero, Newton argumentoi.²²

Kirjoituksen ja mielikuvan tarkoitus oli kytkeä aseellinen itsepuolustus vapaustaistelun strategisten metodien joukkoon. Konflikti ja taistelun asenne valtarakenteita vastaan ilmeni myös kielessä, jonka mukaan sortajat ovat ”rasistisia koiria”. Tarkoitukselliset provokaatiot olivat Mustien panterien tunnusmerkki. Mustien panterien päätaiteilija Emory Douglasin pilapiirroukset olivat keskeisessä roolissa ”sika”-termin (*pig*) popularisoinnissa. Sikaa käytettiin haukkumanimenä korruptoituneille poliiseille ja se levisi nopeasti osaksi aikakauden radikaalien kielellistä arsenaalia. Siialla alettiin viitata myös laajemmin auktoriteetteihin ja hallintoon.²³ Tällaiset provokatiiviset verbaaliset hyökkäykset voidaan sijoittaa osaksi laajempaa kamppailua, jonka keskiössä on yhteiskunnan historisiteetin kontrolli. Sosiologi Alain Touraine tarkoittaa historisiteetillä yhteiskunnan institutionaalista ja normatiivista järjestystä ympäröivää kulttuurista mallia. Toisin kuin ne, jotka puolustivat ja pyrkivät ylläpitämään tätä mallia, Mustien panterien kaltaiset toimijat kamppailivat aktiivisesti sitä vastaan.²⁴

²² Morrison (toim.) 2009, 83.

²³ Foner (toim.) 2014 (1970), xlvii viite 5.

²⁴ Touraine 1981 (1978), 77–80.

Tähän on syytä lisätä, että vallankumoukselliset liikkeet haastavat valitsevan kulttuurisen mallin eri tavoin kuin reformistiset liikkeet.

Vallan ohella vallankumouksesta tuli keskeinen käsite, joka näkyi jokaisella Mustien pantterien liikekulttuurin osa-alueella. Jos esimerkiksi otetaan ”vallankumouksellinen taide ja kulttuuri”, voidaan havaita, miten provokatiivinen tyyli toimi strategisena ja ideologisena ”aseena”. Bobby Seale antaa kuvauksen Marvin Jacksonin runosta *Burn, Baby Burn* (1965), jonka merkitys löytyy hänen mukaansa tarpeesta kerätä rohkeutta kapinoimiseen. Seale selittää, että oikein ymmärrettynä runo toimisi inspiraationa, joka ohjaisi ihmisiä Mustien pantterien kaltaisen vallankumouksellisen poliittisen ideologian suuntaan. Sealen pääasiallisena ajatuksena on, että runot ja kulttuurituotanto johdattavat ihmisiä etsimään vastauksia. Vastaavasti Pantterien ideologia ja poliittinen ohjelma toimi ohjenuorana vastarinnalle ja muutokselle.²⁵

Panttereita motivoi ajatus vallankumouksellisen tietoisuuden ja koulutuksen lisäämisestä yhteisön sisällä. Tämä tarkoitti, että järjestön tavoitteena oli politisoida yhteisön jäseniä ja opettaa heille vastarinnan strategiaa, jossa hyödynnettiin vapautumisen ”työkaluja ja metodeja”.²⁶ Pantterit kutsuivat itseään vallankumouksen etujoukoksi. Ero uusvasemmiston ideaan kollektiivista oli selkeä, sillä Pantterit omaksuivat V. I. Leninin ajatuksen puolueesta ja ”demokraattisesta sentralismista”. Suhde kansaan oli epäsuora: Newtonin kirjoitusten mukaan miljoonat sorretut ihmiset eivät ehkä tunteneet puolueen jäseniä henkilökohtaisesti, mutta he oppivat järjestön toiminnasta ja oikeasta vapautuksen strategiasta epäsuorasti median välityksellä. Hän lisäsi tähän keskeisen huomion, että järjestö ei voi pelkästään tukeutua ”valtarakenteen mediaan”. Sen sijaan Pantterien tuli kehittää oman sanomalehden kaltainen kommunikaation väline ja tuottaa ”strategista vallankumouksellista taidetta”.²⁷

Vallankumouksellinen taide oli erityisen tärkeä propagandan määrittäjä, joka antoi ideologialle esteettiseen muodon ja toimi ”strategisena aseena”. Niinpä erityisesti Emory Douglasin taiteesta tuli keskeinen elementti muun muassa puoleen virallisen julkaisun, *Black Panther* -lehden,

²⁵ Seale 1970, 55.

²⁶ Morrison (toim.) 2009, 15.

²⁷ Morrison (toim.) 2009, 17–18.

visuaalisessa olemuksessa. Kulttuuriset merkitykset olivat kytköksissä poliittiseen sisältöön, ja taiteen pääasiallisena funktiona olikin toimia Newtonin mainitsemana strategisena ”aseena” ja tietoisuuden herättäjänä. Douglassin piirrookset pitivät sisällään niin positiivisia, voimaantumisen strategian avulla mustan yhteisön mahdollisuuksia kuvittaneita vallankumouksellisen potentiaalin kuvauksia kuin vastarinnan logiikan mukaan toimineita auktoriteetteja vastaan kohdistettuja provokatiivisia hyökkäyksiä. Douglassia kutsuttiin vallankumoukselliseksi taiteilijaksi, joka popularisoi puolueen poliittista ideologiaa helposti ymmärrettävässä vallankumouksellisen protestiestetiikan muodossa. Tutkija voi syventää mainitun visuaalisen aineiston luentaa esimerkiksi analysoimalla sitä, millaisia merkitysyhteyksiä poliittinen sisältö ja muotokieli tuottivat vastarinnan ja uuden luomisen tasoilla.²⁸

Vastarinnan tasolla vihollisuuksia syntyi myös samankaltaisten liikkeiden kesken. Mustien pantterien kohdalla tätä ilmensi parhaiten kulttuurinationalismiin kohdistettu kritiikki. On huomionarvoista, että vaikka Pantterit oli keskeisessä roolissa aikakauden radikalismien esteettisen ja kulttuurisen perinnön luomisessa, järjestön politiikka ja strategia ilmensi suoranaista vihamielisyyttä mustia kulttuurinationalisteja kohtaan.²⁹ Newtonin mukaan kulttuurinationalismi ei tarjonnut poliittista näkemystä: Panafrikkalaisuus tai paluu afrikkalaiseen kulttuuriin ei itsessään pystynyt tuomaan vapautta, sillä vapaus edellytti jotain ”voimakkaampaa tavaraa”. Newtonin ajattelussa kulttuurinationalismin riittämätön poliittinen ja yhteiskuntafilosofinen näkemys ei kyennyt haastamaan valtarakennetta ja yhteiskuntajärjestystä. Analyysi nojasi myös Pantterien kritiikkiin kulttuurinationalistien taantumuksellisia ja rasistisia näkemyksiä kohtaan.³⁰

Samaan aikaan vallankumouksellinen taide oli selkein esimerkki kulttuurisesta vaikuttamisesta ja ideologisesta kulttuurituotannosta. Tämän voi kytkeä Pantterien esittämään ajatukseen ”vallankumouksellisesta kulttuurista”. Vaikka vallankumouksellisesta kulttuurista ei selälaisenaan ole olemassa, sen voi ymmärtää osana Pantterien toiminnan kokonaisuutta, jonka keskiössä on ajatus vallankumouksesta. Vallan-

²⁸ Foner (toim.) 2014 (1970), 16–18; Doss 1999, 245–259.

²⁹ Ongiri 2010, 17–18.

³⁰ Foner (toim.) 2014 (1970), 50.

kumouksellinen kulttuuri ilmeni konfliktien kautta ja näkyi erityisesti vastakohtaisuutena vakiintuneisiin instituutioihin ja normatiivisiin käytäntöihin. Douglasin sanoin tämä tarkoitti muun muassa ”tappavien kuvien piirtämistä vihollisista”.³¹ Samalla liikekulttuuri tuotti uusia merkityksiä. Tästä syystä on syytä huomioida merkitysmaailmojen erilaisuudet, sillä Panterien usein tarkoituksellisen liioitellun ”kapinallisten kielen” ja Panttereita vastustavien auktoriteettien kärjistettyjen reaktioiden väliin mahtui laaja kirjo eri näkemyksiä. Joka tapauksessa liikekulttuurin analyysi tuo esiin laajempia yhteiskunnallisia säröjä, joiden kautta tutkija voi syventää tarkastelua ja rakentaa kontekstia.

Lopuksi

Sosiologi Maurizio Lazzarato on todennut, että liikkeet voidaan nähdä prosesseina, joissa vallitsevat olosuhteet ja järjestys kyseenalaistetaan ja jotka myös luovat uutta.³² Koska yhteiskunnalliset liikkeet ovat enemmän tai vähemmän ristiriitaisessa suhteessa vallitsevaan tilanteeseen, myös niiden merkitystodellisuudet ovat erilaisia kuin vaikkapa yhteiskunnallisen järjestyksen puolustajien. Tällöin merkityksiä voi lähestyä sekä valtakulttuurin näkökulmasta että vastarintaa edustavan liikkeen kautta. Kun tutkimuksen keskiössä on tietty liike, myös kyseisen liikkeen syntyä, toiminnallisia periaatteita, toimintaympäristöä ja tavoitteita voi lähestyä yhtäältä kulttuurisesti annetun ja toisaalta kulttuuristen halkeamien kautta.

Jos Mustia panttereita lähestytään kulttuuristen merkitysten kautta, ”vallankumouksellinen taide” voi toimia tässä yhteydessä yhteen kokoaavana esimerkkinä. Sen provosoiva tyyli toimi sekä strategisena aseena että erityisenä protestimuodon määrittäjänä. Tällaisten esimerkkien tarkoitus oli haastaa vallanpitäjiä ja popularisoida organisaation sanomaa. Tulkintaa voi tällöin samanaikaisesti syventää ja suhteuttaa liikekulttuurin muihin osa-alueisiin näkökulmaa tarkentamalla. Esimerkiksi tässä artikkelissa käyttämäni liikekulttuurin käsitteen osa-alueiden tar-

³¹ Foner (toim.) 2014 (1970), 16. Ks. myös Henderson 2019.

³² Lazzarato 2006 (2004), 169–176.

kentäminen tarjoaa mahdollisuuksia tulkintalinjoille, joissa voi yhdistää visuaalisen aineiston ja tekstien sisällönanalyysin menetelmiä.

Lähteet

Alkuperäislähteet

- Foner, Philip (toim.): *The Black Panthers Speak*. Haymarket Books 2014 (1970).
Morrison, Toni (toim.): *To Die for the People: The Writings of Huey P. Newton*. City Lights Books 2009.
Seale, Bobby: *Seize the Time: The Story of the Black Panther Party*. Arrow Books 1970.

Tutkimuskirjallisuus

- Albert, Judith Claver & Albert, Stewart Edward (toim.): *The Sixties Papers: Documents of a Rebellious Decade*. Praeger Publishers 1984.
Bloom, Joshua & Martin, Waldo E.: *Black Against Empire: The History and Politics of the Black Panther Party*. University of California Press 2016.
Carmichael, Stokely: *Stokely Speaks: Black Power Back to Pan-Africanism*. Random House 1965.
Carson, Clayborne: *In Struggle: SNCC and the Black Awakening of the 1960s*. Harvard University Press 1995.
Doss, Erika: 'Revolutionary art is a tool for liberation': Emory Douglas and Protest Aesthetics at *Black Panther*. *New Political Science* 21:2 (1999), 245–259.
Foner, Eric: *The Story of American Freedom*. W.W. Norton & Company 1998.
Goodwin, Jeff & Jasper, James M.: Editors' Introduction. Teoksessa Jeff Goodwin & James M. Jasper (toim.) *The Social Movements Reader: Cases and Concepts*. Blackwell Publishing 2003, 3–7.
Hanes, Floyd W, III. & Kiene, Francis A. III.: "All Power to the People": The Political Thought of Huey P. Newton and the Black Panther Party. Teoksessa Charles E. Jones (toim.) *The Black Panther Party [Reconsidered]*. Black Classic Press 1998, 157–176.
Henderson, Errol A: *The Revolution Will Not Be Theorized: Cultural Revolution in the Black Power Era*. State University of New York Press 2019.

- Johnston, Hank & Klandermans, Bert: *The Cultural Analysis of Social Movements*. Teoksessa Hank Johnston & Bert Klandermans (toim.) *Social Movements and Culture*. UCL Press 1995, 3–24.
- Lazzarato, Maurizio: *Kapitalismin vallankumoukset*. Alkuteos: *Les révolutions du capitalisme* (2004). Suom. Leena Aholainen, Anna Helle, Mikko Jakonen, Juuso Paaso & Jussi Vähämäki. Tutkijaliitto 2006.
- Mercer, Kobena: *Welcome to the Jungle: New Positions in Black Cultural Studies*. Routledge 1994.
- Ongiri, Amy Abugo: *Spectacular Blackness: The Cultural Politics of the Black Power Movement and the Search for a Black Aesthetic*. University of Virginia Press 2010.
- Reed, T.V.: *The Art of Protest: Culture and Activism from the Civil Rights Movement to the Streets of Seattle*. University of Minnesota Press 2005.
- Tarrow, Sidney: *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge University Press 2011.
- Tilly, Charles: From Interactions to Outcomes in Social Movements. Teoksessa Marco Giugni, Doug McAdam & Charles Tilly (toim.) *How Social Movements Matter*. University of Minnesota Press 1999, 253–270.
- Tilly, Charles, Castañeda, Ernesto & Wood, Lesley J.: *Social Movements, 1768–2018*. Routledge 2019.
- Tilly, Charles & Tarrow, Sidney: *Contentious Politics*. Oxford University Press 2015.
- Touraine, Alain: *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*. Alkuteos: *La Voix et le Regard* (1978). Kääntänyt Alan Duff. Cambridge University Press 1981.